

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	68
Land:	Libyen
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga Rättigheter i Libyen 2006"
Udgivet:	6. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	23. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Libyen år 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna (MR)

Regimens respekt för mänskliga rättigheter uppvisar en lång rad problem och brister. För närvarande sker övergrepp främst i terroristbekämpningens namn. MR-brotten fortsatte att minska i omfattning, utan att för den skull helt försvinna. Många äldre grova MR-brott förblir emellertid olösta eller oreglerade. Upploppet i Abu Salim-fängelset i oktober i år då en politisk fånge dödades och minst nio skadades samt det fortsatta fängslandet av de bulgariska sjuksköterskorna och den palestinske läkaren, karaktäriserar Amnesty International som de allvarligaste MR-övergreppen i år.

Ett embryo till en mer långsiktig förbättring kan noteras i förhållandet att MR-frågor inte längre är tabuförklarade i offentlig libysk debatt. Även regimföreträdare menar öppet att MR-situationen måste förbättras i landet. Landets ledare, överste Qadhafi har själv uppmanat baskongresserna att föreslå ett avskaffande av dödsstraffet. Regimen har också alltid värnat om medborgarnas materiella välfärd. Ingen libyer får vara fattig. I denna strävan har Qadhafi varit framgångsrik.

2. Ratifikationsläget för de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Libyen har ratificerat följande av FN:s centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, samt dess första tilläggsprotokoll om enskild klagorätt
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Konventionen mot tortyr
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering

- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, samt dess tilläggsprotokoll om enskild klagorätt
- Konventionen om barnets rättigheter

Under 2004 tog Libyen krafttag vad gäller ratificeringen av många av konventionernas tilläggsprotokoll. Under 2005 tillträdde tilläggsprotokollen om handel med barn och om barn i väpnade konflikter till konventionen om barnets rättigheter. Libyen har också som första land i Mellanöstern/Nordafrika-regionen tillträtt tilläggsprotokollet om enskild klagorätt till konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor. Även konventionen om gästarbetarnas, och deras familjers, rättigheter tillträdde under 2004.

Libyen har inte ratificerat flyktingkonventionen med tillhörande 1967 års protokoll och inte heller Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen (ICC).

Sedan Libyens innehav av ordförandeskapet i FN:s MR-kommission år 2002 har samarbetet och rapporteringen förbättrats något.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

I motsats till tidigare verkar inte några politiskt betingade försvinnanden ha ägt rum från år 2000 och framåt. Det symbiotiska förhållandet mellan politiska makthavare och rättsapparat gör att det inte helt går att bedöma om av statsmakterna sanktionerade politiska mord förekommer. Ett exempel är ett uppmärksammat mord på en regimkritisk journalist som under 2005 hittades drunknad och svårt torterad utanför Benghazis stränder. Uppgifter finns också om att säkerhetsstyrkor i jakt på terrorister och grovt kriminella dödat misstänkta individer under flykt eller i anslutning till förhör. Trovärdiga rapporter finns också om dödsfall i fängelser på grund av dålig behandling och usla sanitära förhållanden.

Kroppslig bestraffning finns inskriven i lagstiftningen och lär ha verkställts i några fall åtminstone fram till och med 2005. Viss tillämpning av traditionell rättsskipning förekom under 2005. Sedan år 2002 riskerar tjuvar och rånare att få höger hand och vänster fot amputerade efter utslag i domstol. Ett begränsat antal domar verkställs varje år, mer i avskräckande syfte än med systematisk tillämpning av lagen.

En kampanj "Ingen tortyr" inleddes under 2005 av "Qadhafis välgörenhetsfond". Resultaten av kampanjen är inte kända. En libysk MR-

kommitté har också tillsatts och den leds av en hög tjänsteman. Kommittén har kontakter med utländska MR-organ som till exempel Amnesty International.

4. Dödsstraff

Dödsstraff finns i lagen för ett relativt stort antal brott. Det utdöms vid mycket svåra brott som mord, fullbordade våldtäkter med mera samt vid landsförräderi, inklusive terrorism. Under 2005 har fyra dödsdomar verkställts på två nigerianska och två turkiska medborgare för grymma våldtäktsbrott, följda av mord.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Dessa rättigheter är underordnade vad som kallas ”folkets” rättigheter. Revolutionens väl och ve övervakas av revolutionskommittéer, som sorterar omedelbart under överste Qadhafi. Medlemmarna i dessa revolutionskommittéer har en oklar, ibland som det verkar oinskränkt makt. Godtyckliga frihetsberövanden, husrannsakan med mera tillskrivs kommittéerna. Även mord och försvinnanden har tidigare tillskrivits dessa revolutionens så kallade övervakare. Under 2006 har de första offentliga ifrågasättandena av kommittéerna förekommit. Även om Qadhafi i grunden försvarade kommittéerna fann han sig i årets första-septembertal föranledd att mana revolutionsgardisterna till ett korrekt uppförande under tjänsteutövning. Det är möjligt att årets ifrågasättanden är ett första steg mot ett avskaffande, eller i varje fall en omdefinition, av revolutionskommittéernas uppgifter i förhållande till rättsväsendet.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Domstolsväsendet är nära lierat med den verkställande makten och säkerhetsapparaten. Rättssystemet är uppbyggt på fyra nivåer där den lägsta svarar för "småbrott", familjetvister m.m. Efter flera år av osäkerhet står det numera klart att de så kallade Folkdomstolarna, bemannade av medlemmar ur revolutionskommittéerna, definitivt avskaffats. Personer som dömts av dessa domstolar verkar nu successivt få en ny rättegång.

Samtliga advokater måste tillhöra (motsvarande) justitieministeriet.

Det är omvittnat att rättssystemets uppbyggnad och arbetssätt ger en känsla av osäkerhet och ofrihet hos medborgarna. De libyska lagarna bygger på egyptiska förebilder. Ett antal viktiga lagrum saknas dock, vilket anses ge ett visst mått av godtycklighet i rättsskipningen. Ändå verkar utländska MR-organ erkänna att vissa förbättringar har skett efter folkdomstolarnas avskaffande.

Godtyckligheten verkar ha minskat något i rättsapparat, regeringsutövning och byråkrati, i varje fall för medborgare som inte ägnar sig åt regimkritisk politik.

7. Strafffrihet

Det är en allmän uppfattning i och utanför Libyen att strafffrihet är allmänt utbredd på flera nivåer i samhället. I det mycket ogenomskådliga samhällsklimat som råder är det svårt att få de rätta förhållandena styrkta. Vad som kan bestyrkas är att makttoppen närstående personer går fria trots bevis om korruption och brottsmisstankar. Detsamma är fallet för dem som anses vara skyldiga till attentatet mot det franska trafikflygplanet över Sahara (UTA-affären). Strafffrihet går också igen i vardagslivet, sida vid sida med vänskapskorruption. Denna företeelse möjliggörs av stark sammanhållning i slutna familjer.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet

Såväl föreningsliv som media kontrolleras av myndigheterna. Sanktioner och censur inskränker tankens frihet; inte bara, men i synnerhet i politiska frågor. Ett relativt fritt debattklimat präglar dock mötena i "folkets baskongresser och kommittéer" (närmast: kommunala församlingar och beslutande organ). Det finns en rad exempel på att för mötesdeltagare negativa beslut på central nivå har fått dras tillbaka eller diskret avföras från dagordningen. All inhemsk media ägs av staten. Samtidigt finns tillgång till utländsk radio och TV-utbud. Även viss utländsk press säljs i de större städerna men först efter att ha passerat myndigheternas censur.

Mötesfriheten är starkt begränsad. Politiska partier är förbjudna, och endast staten tillåts arrangera politiska möten. Även sammankomster rörande "oskyldiga" ämnesområden fordrar tillstånd, som inte alltid beviljas. Här ligger en av förklaringarna till Libyens utvecklade kultur- och idrottsliv.

Religionsfriheten är också utsatt för begränsningar. Myndigheterna utstakar "den rätta vägen" inom islam. Majoriteten av befolkningen är sunnimuslimer. Man ser inte med blida ögon på de så kallade brödraskapens verksamhet och den en gång så inflytelserika Sanoussi-orden har förbjudits. De fåtaliga kristna i landet (katoliker och grekiskt ortodoxa) tillåts, i likhet med ett par andra religioner, att utöva sin tro men myndigheterna begränsar antalet tillåtna församlingar per tätort.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Överste Mu'ammad Qadhafi, vid makten sedan 1969, har i Libyen skapat ett politiskt system som bygger på direktdemokrati med beslutande folkkongresser

på olika nivåer i samhället. Politiska partier är förbjudna och samhället styrs inte genom representativa organ. Rättssystemet lever mer eller mindre i symbios med den verkställande makten och säkerhetsapparaten. Makteliten har också tillgång till fristående revolutionskommittéer med samhällskontrollerande uppgifter.

Från Qadhafis första år i toppen av en hårdför militärregim utvecklade han under kommande årtionden ett ogenomskådligt politiskt system i vilket han kan hålla politisk och ekonomisk makt tätt intill sig. Reell demokrati i samhällsliv och -styrning saknas i princip, även om små tecken under senare år tyder på att ett visst mått av genuin pluralism ser dagens ljus i politiken. Detta gäller speciellt i utformningen av framtida industri och handel.

Den verkställande makten har till sitt förfogande en mycket svag och ogenomskådlig administration, som utgör ytterligare ett hinder för medborgarna att göra sina stämmor hörda. För vissa mer komplicerade samhällsfunktioner har i praktiken armén, det statliga oljebolaget eller till och med utländsk expertis tagit över det administrativa ansvaret.

Sammantaget har Qadhafis 37 år vid makten bland annat inneburit att det folkliga deltagandet i politiken är mycket lågt. Någon inhemsk opposition i egentlig mening existerar inte.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Enligt Qadhafis ursprungsideologi är det inte rätten till arbete som är det viktiga utan rätten till inkomster. Detta har starkt påverkat den libyska samhällsutvecklingen. Ideologin har lett till skillnader mellan utländsk arbetskraft, (som kräver lön) och inhemsk, (som får inkomster). Detta har genom åren i sin tur lett till vi-och-dom-attityder där den utländska arbetaren alltid är förloraren om en konflikt skulle uppstå.

Libyen har inte kunnat stå oberört inför det senaste decenniets omvärldsförändringar. Arbetslivet är föremål för en snabb normalisering; nödvändig för att förbättra landets konkurrenskraft och för att bryta dess isolering. "Libyanisering" av arbetsmarknaden står högt på dagordningen, men traditionella värderingar och attityder har fortfarande en bromsande inverkan. Quadhafis gröna bok menar ju till exempel att det är inkomster som är viktiga och inte arbete.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa utgör en av grundbultarna i Qadhafis ideologi. Stora ansträngningar läggs också ner på att nå upp till högt uppsatta mål. Utvecklingen begränsas av bristen på arbetskraft och arbetsmoral. Olika kostsamma lösningar måste till för att nå målen, som till exempel omfattande sjukvård och utbildning i utlandet, omfattande invandring av läkare och annan sjukhuspersonal.

12. Rätten till utbildning

Rätten till utbildning för alla finns. Läs och skrivkunnigheten är hög hos medborgare under 70 år. Under perioden 1973-1993 var utbildningen ”för massorna” nedgraderad. Inga främmande språk, geografi eller historia undervisades. De två sistnämnda ämnena var ersatta med indoktrinering, vapenövningar och tillrättalagda motsvarigheter till ämnena. Även om situationen normaliserades för drygt tio år sedan finns spår kvar i form av dålig kvalitet på lärarkrafter, skolmateriel med mera.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Rätten till en tillfredsställande materiell levnadsstandard uppmärksammas särskilt i Libyen. En libyer har rätt till mat, eget hus, egen bil etcetera, och alla materiella rättigheter kan som regel tillgodoses. Detta sker bland annat genom ett utvecklat subventionssystem inte bara av basvaror utan också vid inköp av kapitalvaror och fast egendom. Under 2006 har situationen för arbetslösa unga efter examina uppmärksammas. En inkomst utbetalas för dessa ungdomar tills de fått arbete. Kostnaderna finansieras ur oljefonden.

Libyen ligger högt på UNDP:s Human Development Index. Den sociala och materiella välfärden är hög medan den kulturella är lägre.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Libysk politik är i frågan entydig. Kvinnan skall ha samma ställning som mannen och alla hinder måste undanröjas för att detta skall kunna uppnås. I libysk nomadtradition (vilken omfattar Qadhafi själv) var detta tillstånd redan ett faktum. Kvinnornas politiska och ekonomiska inflytande har sedan Qadhafis maktövertagande 1969 emellertid förblivit svagt och traditionella värderingar vidmakthålls såväl inom som utom hemmets väggar. Framstegen sker långsamt men går i positiv riktning. Det återspeglas i statistik om skolgång, yrkesverksamhet, förtroendeuppdrag m.m. Det kanske allvarligaste hindret för kvinnans frigörelse kvarstår genom den underordnade ställning hon

har inom familjen gentemot fadern och bröderna, vilket gör att hon saknar möjligheter att i praktiken utforma sitt eget liv.

15. Barnets rättigheter

Libyen har undertecknat barnkonventionen. Uppgifter saknas fortfarande om vilka riktade åtgärder myndigheterna vidtagit för konventionens efterlevnad. I arbetet med EU:s faktablad om barnens situation i Libyen framkom att barnens rättigheter normalt respekteras av myndigheter. Det verkar stå klart att företeelser som barnprostitution, barnarbete eller barn i väpnade konflikter är näst intill obefintliga. Däremot är det tveksamt i vilken grad barn till utlänningar från den afrikanska kontinenten får sina behov tillgodosedda. Statliga skyddsnät synes inte existera. Även barn till ogifta mödrar och barn utan föräldrar har det svårt. I den mån dessa barns behov inte kan tillgodoses inom storfamiljens ramar kan de vara utlämnade till välvilja och inte myndigheternas åtgärder.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Diskrimineringen mellan inhemsk och utländsk arbetskraft på arbetsmarknaden är avsiktlig och sanktionerad av myndigheterna. I kombination med okontrollerad invandring bland annat från länderna söder om Sahara har denna diskriminering lett till tilltagande motsättningar mellan den relativt homogena libyska befolkningen och utlänningar. Under årens lopp har vid flera tillfällen, oftast till politiska undertoner, olika befolkningsgrupper i en rättslös miljö körts ut ur Libyen. Det har gällt egyptier, sudaneser, tunisier, palestinier med flera. Sedan år 2004 arbetar de libyska myndigheterna för en fastare reglerad politik avseende invandringen från Afrika söder om Sahara. Regimen har också valt att driva frågor som libyanisering av arbetslivet och arbetskraftsfrågor i nära samarbete med Afrikanska unionen (AU). Det verkar också som om regeringen förbereder en regelrätt asylpolitik.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Homosexualitet är förbjudet enligt lag. Allt som har med sexualitet i övrigt att göra är tabubelagt och ska utövas i slutenhet. Förbjuden sexuell handling, homosexualitet, äktenskapsbrott, samlag utanför äktenskapet med mera kan upptas för behandling i domstol endast om personerna ifråga tagits på bar gärning och vittnen finns till förfogande. I tvister inom familjer om sexuella handlingar kan de berörda personerna knappast räkna med myndigheternas skydd. Överhuvudtaget är homo- bi- och transsexualitet tabubelagda begrepp inte bara i det offentliga rummet utan även inom hemmen.

18. Flyktingars rättigheter

Libyen härbärgerade efter 1969 politiska flyktingar som med västerländska ögon idag snarare skulle ha klassats som terrorister. Abu Nidal var en av dem. De flesta har flytt från andra muslimska länder. Det förefaller som om denna gästfrihet i det närmaste upphört samt att myndigheterna gör försök att avhysa kvarvarande personer. Begreppet asyl har aldrig använts för denna grupp flyktingar.

Stora grupper - främst ekonomiska flyktingar från i första hand Afrika, men också Asien - använder Libyen som en mellanstation för illegala resor vidare till Europa och Nordamerika. Som regel kommer dessa personer till Libyen antingen som arbetskraft eller genom människohandlare. Asylbegreppet har tidigare inte aktualiserats i detta sammanhang heller. Tredjelandsmedborgare som utvisas från till exempel Europa tas emot av libyska myndigheter om det kan styrkas att de haft uppehållstillstånd tidigare i landet. De riskerar att skickas vidare till sina ursprungsländer.

Libyska myndigheter fördömer officiellt människohandel. Från bl.a. EU-kretsens sida har den libyska samarbetsviljan att stoppa denna handel tidigare ifrågasatts. Under hösten 2004 inleddes dock ett samarbete mellan Libyen och EU och bilateralt med bland annat Italien, Malta och Tunisien för att bekämpa människosmuggling och illegal migration.

19. Funktionshindrades rättigheter

Se punkt 11-13 ovan. Det ankommer i första hand på familjemedlemmar att underlätta för de funktionshindrade. Det saknas direkta åtgärder från staten för integrering av de funktionshindrade i samhället och i arbetslivet. Däremot finns det ett statligt socialförsäkringssystem som med ekonomiska bidrag möjliggör för den funktionshindrade att få tillgång till sjukvård, sjukgymnastik med mera.

ÖVRIGT

20-21. Oberoende MR-organisationer

Oberoende lokala MR-organisationer är inte tillåtna. Inom folkkongressstrukturen finns sedan 1989 en nationell MR-kommitté. Internationella enskilda organisationer tillåts ännu inte på plats följa upp enskilda fall genom närvaro vid rättegångar m.m. En förändring verkar vara på gång. Amnesty International kunde i början av 2004 göra sitt första besök i Libyen. Besöket ansågs lyckat. Libyska myndigheter medverkade aktivt vid insamlingen av information och ett kontaktnät kunde byggas upp. Den libyska öppningen mot omvärlden i frågor om respekten för mänskliga rättigheter

anses allmänt som lovande. I augusti 2004 fick Amnesty International en detaljerad reaktion på rapporten från de libyska myndigheterna. Den blev upptakten till ett bistrare klimat igen mellan regimen och Amnesty International. Även Human Rights Watch deltar i MR-dialogen med den libyska regimen.

I Libyen finns ingen utländsk fältverksamhet inom området mänskliga rättigheter. Däremot finns libyska initiativ för att förbättra MR-situationen i landet. För genomförandet används ofta utländsk expertis. Stora ansträngningar görs t.ex. sedan några år tillbaka för att förbättra fängelsestandarden samt reformera fångvård och rehabilitering. En förfrågan om stöd från den svenska kriminalvårdsstyrelsen har inlämnats. Ett annat sådant område är polisutbildning.